

УДК 378.4.034

ТЕТЯНА ІСАЄНКО

ВОЛОДИМИР МАРТИНЮК

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

**МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ
ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ**

У статті подано організаційно-функціональну, змістову модель виховання моральної культури майбутніх офіцерів у педагогічному процесі вищих військових навчальних закладів. Обґрунтовується твердження, що модельний підхід до вивчення явищ дійсності дозволяє висвітлити їх глибину, сутність, розкрити динаміку взаємозв'язку складових елементів, виявити шляхи, що характеризуються оптимізуючим впливом на процес функціонування даного явища.

Ключові слова: модель, виховний процес, моральна культура, військово-педагогічна діяльність

Постановка проблеми. Проблема виховання моральної культури майбутнього офіцера може успішно вирішуватися за умови науково обґрунтованої теоретичної моделі, відповідно до якої організовується весь експериментальний навчально-виховний процес у вищому військовому навчальному закладі. Метод моделювання обраний через те, що модель представляє собою теоретично і практично створену структуру, яка відтворює ту чи іншу частину дійсності у схематизованій і наочній формі. Саме модельний підхід до вивчення явищ дійсності дозволяє висвітлити їх глибину, сутність, розкрити динаміку взаємозв'язку складових елементів, виявити шляхи, що характеризуються оптимізуючим впливом на процес функціонування даного явища.

Аналіз досліджень та публікацій. У наукових розвідках багатьох учених знайшли відображення проблеми моделювання діяльності в навчальному процесі. Так, О.В.Бернацька досліджує теоретичні основи моделювання педагогічних ситуацій у процесі навчання англійської мови, О.М.Борисова, Л.А.Карасьова – моделювання діяльності викладача вузу, О.С.Ткачова – методика розробки професійної діяльності в процесі навчання, Є.О.Лодатко – особливості моделювання в педагогіці в контексті розвитку інформаційних відносин. О.С.Пономарьов і С.О.Заветний аналізують соціальну складову в моделюванні діяльності фахівця. Інші аспекти проблеми моделювання професійної діяльності спеціалістів висвітлюються в наукових працях А.А.Вербицького, Л.Г.Семушиної, А.Н.Дахіна, В.І.Загвязинського, В.В.Корнещук та ін.

Отже, у педагогічній літературі увага вчених зосереджується на визначенні сутності та структурних компонентів моделювання, проте методика реалізації та засоби впровадження моделювання в навчальний процес розроблені недостатньо і потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Подання організаційно-функціональної, змістової моделі виховання моральної культури майбутніх офіцерів.

Виклад основного матеріалу. Новий тлумачний словник української мови поняття «модель» дає як «зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось, взірець» [7, 667]. «Наукова модель, – дає пояснення М.М.Фіцула, – смислово представлена і матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет

дослідження (наприклад моделює оптимізацію структури навчального процесу, управління навчально-виховним процесом тощо)» [4, 39]. О. Рудницька розуміє модель як штучну систему, яка відображає з певною точністю властивості об'єкта, що досліджується [3, 212]

Розвиток цього поняття знаходимо в працях В.В. Ягупова. «Для того, щоб виховний процес зрозуміти як систему, – зазначає він, – необхідно розглянути та проаналізувати його складові. Компоненти процесу виховання об'єднуються запитаннями: «З чого складається цей процес?», а функції – «Для чого існує цей процес?» Цілеспрямовано організовану та струнку систему цих компонентів визначають як структуру, або модель виховного процесу» [6, 443].

Моделювання трактують як репродукування характеристики певного об'єкта на інший об'єкт, що є моделлю, спеціально створеною для їх вивчення і базується на аналогії функцій, які здійснюються об'єктами різної природи [5, 289]. М. Ярмаченко, підкреслюючи важливість поняття, вважає, що на ідеї моделювання ґрунтується будь-який метод наукового дослідження – як теоретичний, при якому використовуються різноманітні знакові, абстрактні моделі, так і експериментальний, що використовує предметні моделі [2, 323].

За С.І. Архангельським, побудова моделі будь-якої системи навчального процесу вищої школи починається з визначення майбутньої діяльності фахівця на характерному для нього виробництві. Майбутня діяльність спеціаліста при цьому розглядається як певна гіпотетична система, функціонування якої забезпечується цією діяльністю [1, 168]. Саме тому розробку моделі виховання моральної культури курсантів вищих навчальних закладів розпочинаємо з визначення відповідної педагогічної системи. Згаданий же підхід до формування системи забезпечує можливість оцінки будь-яких передбачуваних даних, пов'язаних зі здійсненням відповідних дій у визначеному професійному середовищі й на певному визначеному об'єкті діяльності, у тому числі й таких складових, як адекватна наукова інформація і наукові знання. Таким чином, стає можливим моделювання знань, необхідних для успішної виробничої діяльності фахівця. Суттєво важливим при цьому є визначення змісту підготовки спеціаліста через раціональне співвідношення предметів і видів навчання.

Проаналізувавши визначення С.І. Архангельського, Т.О. Ільїної, І.П. Підласого, М.М. Фіцули, В.В. Ягупова, В.І. Яременка та інших, ми дійшли висновку, що така модель має передбачити підготовку не лише офіцера-фахівця, а передусім, що найголовніше з погляду дослідника, виховання людини, всебічно і гармонійно розвиненої, носія високої моральної культури. Формуванню такої особистості майбутнього офіцера підпорядковуються всі види цілісної військово-педагогічної діяльності, яка являє собою єдність спеціально організованої, цілеспрямованої військово-професійної, психолого-педагогічної, соціально-гуманітарної аудиторної й позааудиторної навчальної й виховної професійних систем, що мають саморозвивальні і взаєморозвивальні властивості, містять суб'єкт-суб'єктний, цільовий, мотиваційний, змістовий і процесуальний компоненти. Тобто цілісна військово-педагогічна діяльність складається з окремих професійно об'єднаних процесів, видів і форм діяльності, кожен із яких має свою специфіку, але спрямований до єдиної мети – забезпечення особистісно-соціальної парадигми педагогічного процесу, в даному випадку, для виховання моральної культури курсанта.

Проведені нами дослідження дозволили зробити висновок про те, що традиційний навчально-виховний процес у сучасних військових закладах освіти не сприяє моральному вдосконаленню особистості курсанта. При цьому слід зазначити, що запропонована нами система виховання моральної культури

особистості майбутнього офіцера не заперечує й не виключає змісту традиційного навчально-виховного процесу у військовому інституті. У ній конкретизовано роботу командування і науково-педагогічного складу, визначено шляхи й засоби активізації виховної роботи у досліджуваному нами напрямі.

З метою удосконалення виховання моральної культури нами створена особистісно й професійно орієнтована цільова програма. Вона являє собою взаємозв'язок структурних і функціональних елементів, підпорядкованих формуванню у майбутніх офіцерів готовності й здатності до самостійного, відповідального і продуктивного вирішення службово-бойових завдань з урахуванням високого рівня моральної культури і має на меті спрямувати педагогічний процес навчального закладу на виховання моральної культури курсантів, скоординувати роботу командного та науково-педагогічного складу на досягнення високої моральної культури майбутніх офіцерів на основі особистісного підходу, що вимагає визнання курсанта як продукту суспільно-історичного розвитку, носія культури, його унікальності, інтелектуальної й моральної свободи, права на повагу і передбачає опору у вихованні на процес саморозвитку здібностей, творчого потенціалу, самовизначення, самореалізацію, самоутвердження.

Створюючи особистісно й професійно орієнтовану програму, ми ставили перед собою мету, яка передбачає:

- розробку програмної документації з навчальних предметів, що забезпечить максимальну можливість виховання і підвищення рівня моральної культури курсантів через певний предмет;
- створення виховного середовища, у тому числі навчально-матеріальної бази, яка сприятиме ефективності виховання моральної культури курсантів;
- організацію в інституті системи позааудиторної роботи по виявленню в курсантів інтересу до моральної культури та її самовдосконалення;
- організацію цілеспрямованого підвищення рівня професійної майстерності викладачів і командирів (через самоосвіту, постійно діючі науково-методичні семінари, спецкурси і т. д.);
- формування самосвідомості курсантів (самоорганізація, самоосвіта, самоконтроль).

На основі особистісно й професійно орієнтованої цільової програми нами розроблена організаційно-функціональна, змістова модель виховання моральної культури майбутніх офіцерів, яка характеризується динамічністю, взаємоузгодженістю структурних компонентів і функцій, поетапним переходом з одного стану в інший, адекватністю у змісті військово-професійної діяльності професійно-етичним нормам офіцера Збройних сил України і провідним принципам молоді України держави. До її структури були введені такі компоненти: мету, що передбачає виховання майбутнього офіцера з високим рівнем особистісних і професійних поведінкових стандартів і мотивів; організаційні форми і види діяльності; функції суб'єктів діяльності; змістові напрями діяльності; сукупність внутрішніх (суб'єктивних) і зовнішніх (об'єктивних) педагогічних умов, що передбачають засвоєння і впровадження сукупності морально-етичних норм і цінностей, які входять до Кодексу честі офіцерського корпусу Збройних сил України; забезпечення у вищих військових закладах суб'єкт-суб'єктних відносин співробітництва і співтворчості; використання й розвиток у педагогічному процесі вітчизняних національно-культурних традицій і бойового досвіду видатних воєначальників; конструювання виховного середовища з метою ефективного виховання моральної культури майбутніх офіцерів; науково-методичну систему засобів, що поєднує використання методів, форм, видів діяльності, спрямованих на виховання моральної культури курсантів (рис. 1.1).

Рисунок 1.1. Організаційно-функціональна, змістова модель виховання моральної культури курсантів

На основі організаційно-функціональної, змістової моделі розроблено процес виховання моральної культури курсантів, який передбачає три послідовних етапи. Кожний етап процесу має свою мету, зміст, у якому виявлені провідні напрями виховання на основі наскрізного плану цілісної педагогічної діяльності та особистісно й професійно спрямованої цільової програми виховання моральної культури курсантів вищих військових закладів освіти.

Етап «становлення» проходить на першому курсі навчання в інституті і забезпечує поступове нескладне введення курсантів у процес виховання моральної культури шляхом формування початкового уявлення про службу в Збройних силах України, набуття первинних знань і навичок основ моральної культури майбутніх офіцерів, виховання позитивного ставлення до професії офіцера. Пріоритетним напрямом експериментальної роботи на першому етапі ми обрали формування емоційного компонента. Саме на цьому етапі відбувається виокремлення первинних установок особистості і адаптація курсантів до умов життєдіяльності підрозділу, вибір варіантів морального обґрунтування своєї поведінки, прагнення утвердити звичні їм норми моралі. Цьому сприяли система занять та виховних заходів, які проводились відповідно до особистісно й професійно орієнтованої цільової програми виховання моральної культури курсантів.

Другий – «індивідуально-корекційний» етап проходить на другому й третьому курсах навчання у військовому закладі освіти й передбачає накопичення й поглиблення знань курсантів про моральну культуру військовослужбовця, набуття та закріплення практичних умінь і навичок моральної поведінки шляхом оптимізації навчально-виховного процесу інституту, активізації діяльності курсантів, залучення їх до всіх навчально-виховних заходів, передбачених цільовою програмою виховання моральної культури майбутніх офіцерів. Цей етап був орієнтований на формування інтелектуального та практично-поведінкового компонента моральної культури. На цьому етапі відбувається комплексне усвідомлення майбутньої багатогранної діяльності офіцера, активізація самовиховання, більш повне виявлення почуттів особистої гідності, офіцерської честі, що лежить в основі вірності традиціям.

На третьому – «само розвивальному» етапі, який проходить на випускному курсі навчання в інституті, відбувається систематизація знань курсантів про моральну культуру, практична перевірка набутих умінь і навичок моральної поведінки шляхом широкого залучення курсантів до проведення навчально-виховних заходів на різних курсах та загальноосвітніх школах. Метою цього етапу було утримання досягнутих результатів роботи по вихованню моральної культури, мобілізація й активізація самовиховання, створення умов для самовдосконалення, розширення вмінь курсантів у сфері самовиховання, а основним змістом – поглиблення досвіду моральної діяльності, набуття стійких навичок поведінки, умінь приймати правильні рішення у складних ситуаціях, самовдосконалення особистісних і професійних якостей. На кожному з етапів ми дотримувалися визначених зовнішніх (програмних, професійних та культурологічних) і внутрішніх (когнітивних, емоційно-вольових та поведінкових) умов виховання моральної культури майбутніх офіцерів.

Науково-педагогічний склад допомагає курсантам одержати духовно-моральні знання основ загальнолюдських цінностей.

За доведення до курсантів духовно-моральних основ загальнолюдських цінностей у навчальному процесі відповідають: навчальний відділ, науково-педагогічний склад кафедри суспільних наук, а також викладачі інших кафедр інституту, які включають духовно-моральні знання в плани своїх занять.

Духовність курсанта і знання основ загальнолюдських цінностей, одержані в процесі виховання й закріплені в повсякденній життєдіяльності, спонукають його до самовиховання.

Духовно-моральні основи загальнолюдських цінностей, набуті курсантами самостійно й застосовані в процесі повсякденної життєдіяльності, підвищують духовність його особистості.

Офіцери і службовці відділу з гуманітарних питань організують, спрямовують і контролюють роботу в підрозділах по вихованню моральної культури курсантів.

Таким чином, весь складний механізм вищого військового закладу задіяний і спрямований на виконання одного з найважливіших завдань навчально-виховного процесу – підготовку високоморальних фахівців.

Вивчення даної проблеми, створена модель та узагальнення практичного досвіду її застосування у вищих військових навчальних закладах дали можливість розробити методіку проведення експериментального дослідження. Розв'язання завдань експериментальної роботи здійснювалось послідовно і включало три етапи.

У ході першого етапу вивчалися наукові джерела, визначались і уточнювались показники та критерії оцінювання рівня моральної культури курсантів, здійснювались організаційні заходи щодо добору та вивчення складу контрольних і експериментальних груп, проводилось навчання та інструктаж усіх учасників

експерименту, перевірявся фактичний стан навчально-виховного процесу підготовки курсантів до професійної діяльності, рівень їх моральної підготовки і культури. У підрозділах, на кафедрах інституту за допомогою анкетного опитування та інтерв'ю вивчалась думка курсантів, командирів, викладачів про чинну систему виховання моральної культури і необхідність удосконалення шляхів та умов морального розвитку особистості курсантів і офіцерів. Проводилось вивчення та узагальнення пропозицій і практичних рекомендацій, які містяться у тих відгуках на випускників інституту, що надходять із військ.

На другому етапі здійснювалася безпосередньо експериментальна частина дослідження. Для нього характерне: вивчення рівнів вихованості моральної культури в курсантів експериментальної та контрольної груп; розробка і забезпечення комплексу виховних заходів з метою підвищення рівня моральної культури курсантів; створення теоретичної моделі процесу формування моральної культури в курсантів протягом їх навчання в інституті.

Констатуючий експеримент, проведений на другому етапі дослідження, дозволив визначити початковий рівень сформованості моральної культури курсантів експериментальної та контрольної груп. У ході різних видів діяльності курсантів було здійснено декілька зрізів. На основі систематизації та обробки одержаної інформації та її кореляції зі змістом регламентуючих діяльність навчального закладу документів і з їх вимогами до педагогічного процесу по вихованню в курсантів моральної культури визначався середній рівень розвитку готовності курсантів до професійної діяльності. У процесі експерименту використовувались методи самооцінки, опитування, спостереження і бесіди.

Результати констатуючого експерименту показують, що рівні готовності курсантів контрольної та експериментальної груп до професійної діяльності відносно близькі, що є свідченням достатньої однорідності за основними критеріями курсантських груп, що беруть участь в експерименті.

Одержані дані були обговорені з викладачами, командирами й курсантами. Матеріали констатуючого експерименту стали основою для підготовки програми й методики проведення формуючого експерименту, метою якого було підтвердження чи заперечення гіпотези дослідження.

Програма формуючого експерименту включала в себе:

- уточнення мети морального виховання у військовому закладі освіти;
- визначення умов і засобів формування моральної культури курсантів у педагогічному процесі у військовому навчальному закладі;
- виявлення змісту загального педагогічного впливу на курсантів, учасників експерименту, з метою підвищення їх готовності до професійної діяльності;
- вироблення основних організаційних заходів і засобів підвищення ефективності процесу виховання в курсантів моральної культури, високого рівня професійної готовності у ході формуючого експерименту;
- надання безпосередньої допомоги експериментальним групам та створення умов для самовиховання й самовдосконалення в моральному відношенні.

Третій етап передбачав всебічну перевірку, опрацювання й узагальнення результатів експерименту, формулювання висновків і пропозицій, виявлення загальних тенденцій педагогічного процесу у вищих військових навчальних закладах.

Висновок. Узагальнюючи сказане, ми дійшли висновку, що ефективне виховання моральної культури курсантів у педагогічному процесі вищих військових навчальних закладів можливе за умови створення теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної організаційно-функціональної, змістової моделі.

Список використаних джерел

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы: учеб.-метод. пособие / С.И. Архангельский – М.: Высшая школа, 1980. – 368с.
2. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 363 с.
3. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька: навч. посібн. / О.П. Рудницька – К.: ТОВ «Інтерпроф», 2002. – 270 с.
4. Фіцула М.Н. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.Н. Фіцула – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 544 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Абрикос, 2002. – 392 с.
6. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посібн. / В.В. Ягупов – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
7. Яременко В.І. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. – К.: Аконіст, 1999. – Т. 1. – 926 с; Т. 4. – 941 с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2017 р.

ИСАЕНКО Т., МАРТЫНЮК В.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, Украина

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАНИЯ НРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

В статье представлена организационно-функциональная, содержательная модель воспитания нравственной культуры будущих офицеров в педагогическом процессе высших военных учебных заведений. Модельный подход к изучению явлений действительности рассматривается как позволяющий осветить их глубину, сущность, раскрыть динамику взаимосвязи составляющих элементов, выявить пути оптимизации данного явления.

Ключевые слова: модель, воспитательный процесс, нравственная культура, военно-педагогическая деятельность.

ISAENKO T., MARTYNIUK V.

Poltava national technical university named after Jury Kondratyuk, Ukraine

MODELING OF PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE PROCESS OF THE PERSONAL MORAL CULTURE EDUCATION

The article analyzes the development of the concept of "model" based on scientific research and approaches to its organization.

Educational system was formed and it enables knowledge modeling required for successful production activities of a specialist.

The content of specialist's training was determined through the rational ratio of subjects and types of training.

Individual and professional oriented purpose program, which is a relationship of structural and functional elements, subordinated to the formation of future officers' readiness to perform duty assignment and combat missions considering the high level of moral culture, was created.

Organizational and functional conceptual model of future officers' moral culture education, which is characterized by dynamism, coherence between structural components and functions, was developed.

The process of cadets' moral culture education, which provides three consecutive stages – "formation", "individual correction" and "self-development", was identified.

It is experimentally proved that the effective cadets' moral culture education in the educational process of higher military educational institutions is only possible through the establishment of theoretically grounded and experimentally proven organizational and functional and meaningful model.

Key words: model, process of education, moral culture, military pedagogical activity